

- створити систему державних замовлень на цілеспрямовану підготовку кваліфікованої робочої сили для потреб підприємств через систему професійної освіти, при цьому оновити перелік спеціальностей з урахуванням пропозицій роботодавців;
- забезпечити зростання інвестицій в освіту і науку, спрямованих на розвиток особистості, оскільки первинні інвестиції в людський капітал є запорукою можливостей ефективних інвестицій у технології та інноваційного розвитку в цілому;
- вирішити питання якості робочої сили, підвищення освітнього рівня трудових ресурсів України через формування єдиної цілісної системи безперервної освіти та усвідомлення громадянами її важливості, удосконалення механізму професійної підготовки, перепідготовки та перекваліфікації кадрів, посилення відповідальності роботодавця за належний рівень кваліфікації і соціального захисту найманої робочої сили;
- здійснювати професійне навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікацію робочої сили з урахуванням регіональних особливостей, що знижуватиме мотивацію до міграції.

Таким чином, у сфері соціально-трудових відносин залишається досить багато невирішених проблем, але трудовий потенціал може бути адекватно використаний при раціональному державному регулюванні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Пасека С. Р. Соціально-трудовий потенціал регіону: теорія і практика розвитку : Монографія / С. Р. Пасека. – Черкаси : «ІнтролігаТОР», 2012. – 608 с.
2. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку: Монографія [О. А. Грішнова, С. Р. Пасека, А. С. Пасека]; за наук. ред. О. А. Грішнкової. – Черкаси: «Маклаут», 2011. – 360 с.
3. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку (колективна монографія) / За ред. М. В. Семикіної. – Кіровоград: ВАТ Кіровоградське видавництво, 2008. – 304 с.
4. Шаульська Л. В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України: Монографія / Л. В. Шаульська. – НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2005. – 502 с.
5. Статистичний щорічник України за 2013 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2014. – 536 с.
6. Праця України у 2013 році: Статистичний збірник. – К.: ТОВ Видавництво «Консультант», 2014. – 337 с.
7. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr-stat.gov.ua>.
9. Семикіна М. В. Нова парадигма мотивації праці в системі розвитку соціально-трудових відносин. Економіка і управління. Научно-практический журнал: Национальная академия природоохранного и курортного строительства. Симферополь : 2011. – № 3. – С. 111–117.
10. Кравченко М. В. Вплив сучасних світових тенденцій зайнятості на розвиток вітчизняного ринку праці / М. В. Кравченко // Державне управління та місцеве самоврядування: матеріали VII міжнар. наук. конгресу (Харків, 29–30 березн. 2007 р.). – Харків: ХарДУ НАДУ «Магістр», 2008. – С. 192 – 194.
11. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
12. Євро бюлетень. – 2006. – № 9. – С. 12.

УДК 334.02

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ВПЛИВУ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

Петренко П. С., к.е.н., почесний академік Міжнародної кадрової академії, економічний факультет Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Петренко П. С. Эффективность государственного управления: организация процесса влияния элементов системы управления

У статті досліджуються причини незадовільного державного управління розвитком економіки країни, визначений зміст системи заходів і досліджені важливі джерела і чинники ефективності державного управління розвитком економіки (удосконалення структури і системи управління, раціональне застосування сучасної техніки в управлінні). Розглянуті основні проблемні питання вирішення стратегічних завдань модернізації нашої країни. Обґрунтовується необхідність розробки довгострокової стратегії економічного розвитку економіки: 1) прийняття стратегічних рішень; концентрація зусиль на "проривному" напрямку; активна науково - технічна і структурна політика держави; 2) запропоновані інструменти реалізації стратегії розвитку, яка враховує незацікавленість розвинених країн у відході України від сировинної орієнтації економіки, в укріпленні її позицій у високотехнологічних галузях виробництва.

Ключові слова: ефективність, ефективне управління, державне управління, суспільство, модернізація економіки, система, контроль, розвиток, стратегія, стратегічний вибір, інвестиції, науково-технічна, структурна і інвестиційна політика, ефективність інвестицій, квазііновації

Петренко П. С. Эффективность государственного управления: организация процесса влияния элементов системы управления.

В статье исследуются причины неудовлетворительного государственного управления развитием экономики страны, определено содержание системы мероприятий и исследованы важные источники и факторы эффективности государственного управления развитием экономики (усовершенствование структуры и системы управления, рациональное применение техники в управлении). Рассмотрены основные проблемные вопросы решения стратегических задач модернизации нашего государства. Обосновывается необходимость разработки долгосрочной стратегии экономического развития экономики: 1) принятие стратегических решений, концентрация усилий на "прорывном" направлении, активная научно-техническая и структурная политика государства; 2) предложены инструменты реализации стратегии развития, которая учитывает незаинтересованность развитых стран в отходе Украины от сырьевой ориентации экономики, в укреплении ее позиций в высокотехнологических отраслях производства.

Ключевые слова: эффективность, эффективное управление, государственное управление, общество, модернизация экономики, система, контроль, развитие, стратегия, стратегический выбор, инвестиции, научно-техническая, структурная и инвестиционная политика, эффективность инвестиций, квазиинновации.

Petrenko P. Efficiency of state administration: organization of process of influence of elements of control system.

In the article reasons of unsatisfactory state administration are investigated by development of economies country, maintenance of the system of measures is certain and important sources and factors of efficiency of state administration are investigational by development of economy (an improvement of structure and control system, rational application of technique, is in a management). There are basic problem questions of decision of strategic tasks of modernization of our state in the article of considered. The necessity of development of long - term strategy of economic development of economy is grounded: a 1) acceptance of strategic decisions, concentration of efforts on "breach" direction, active scientific and technical and structural policy of the state; 2) the instruments of realization of strategy of development, which takes into account incuriosity of the developed countries in walking of Ukraine away from the raw material orientation of economy, are offered, in strengthening of her positions in hi -

tech industries of production.

Keywords: efficiency, effective management, state administration, society, modernization of economy, system, control, development, strategy, strategic choice, investments, scientific and technical, structural and investment policy, efficiency of investments.

Постановка проблеми. Глибока соціально-економічна криза в Україні стала наслідком низької ефективності управління державою. Зрозуміло, його причини не зводяться тільки до малоосвіченості "архітекторів реформ", котрі наділені політичною владою. У нашій країні є серйозний кадровий корпус фахівців, що розбираються в теорії управління і розуміють значення державного сектора в сучасній ринковій економіці. Проте знання і практичний досвід цих людей виявилися незатребуваними. Слабкою стороною в справі поліпшення практики управління є незадовільна і неясна реалізація рішень, що приймаються, в області управління.

Аналіз організаційно-технічної сторони формування і здійснення багатогалузевих національних програм свідчить, що між науково-методичною їх розробкою українській "науці управління" і реальною практикою управління державними програмами існує дуже значний розрив. Не відпрацьовані взаємодії і відповідальність всіх органів державної влади, не розроблені єдині норми і стандарти їх діяльності, постановка єдиних цілей і пріоритетів. Чітко не визначені інститути, які забезпечували б значне покращення загального інвестиційного і інноваційного фону в економіці, науково-методичні, організаційні, технічні, технологічні, правові, контрольні напрямки успішного здійснення економічних реформ.

У результаті проведення на протязі 23 років так званих економічних реформ в Україні, надії на скорочення розриву між Сходом і Заходом Європи не виправдалися ні в соціально-економічному, ні в технологічному відношеннях. Україна прагне відновити рівень середньодушового ВВП 1989 року, а аналогічний показник по країнах ЄС збільшився за останніх 15 років в середньому на 20 %. Україна, замість стрибка в постіндустріальний світ усе ще знаходиться на стадії подолання переїмів, які намітилися з самого початку змін тенденцій приватизації виробництва і деінтелектуалізації праці.

Власне, метою дослідження є з'ясувати основні чинники, що впливають на модернізацію економіки і інвестиційну діяльність та визначити шляхи ефективного державного управління, яке б сприяло покращенню інвестиційного клімату і системного зростанню економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження є праці зарубіжних і вітчизняних учених В. Аверянова, Г. Атаманчука, В. Афанасьева, В. Бакуменка, В. Князева, В. Козбаненка, В. Мартиненка, П. Надолишного, Н. Нижника, Л. Сморгунюва, Ю. Сурмина, В. Токовенка, В. Цветкова, в області державного управління. А також праці Г. Емерсона, А. Файоля, М. Вебера, Ф. Тейлора, М. Форда, Д. Істона, Т. Парсона та ін., у яких викладені універсальні правила, що містять загальні управлінські зв'язки, які впливають на ефективність державного управління.

Проаналізувавши причини низької ефективності управління, Ф. Гуднау дійшов висновку, що втручання політики в діяльність органів виконавчої влади знижує ефективність їх роботи. Тут вихід тільки один – відокремити політику від державного управління. А вважати, що органи державного управління повинні знаходитися під наглядом політиків, означати робити роботу цих органів неефективною, а законодавців – корумпованими [1].

Показники ефективності державного управління в Україні повністю підтверджують зроблений Ф. Гуднау висновок. Наприклад, в ході контрольно-аналітичних і експертних заходів, проведених Рахунковою палатою України упродовж 2010 року, виявлено незаконне використання коштів Державного бюджету України і цільових фондів на загальну суму понад 2, 2 млрд. дол. США.

Необхідність впровадження універсальних заходів щодо стимулювання економічного росту не викликає особливих сумнівів. Проте як власний досвід, так і зарубіжна практика породжують сумніви в здатності цих механізмів самим по собі забезпечувати вихід країни на траєкторію швидкого економічного розвитку і, дати потужний імпульс прогресивним структурним зрушенням в економіці.

Мета дослідження. Систематизувати склад і зміст системи заходів по вдосконаленню державного управління, дослідити проблеми, найважливіші джерела і чинники ефективності державного управління зростанням економіки.

Визначити найбільш творчі підходи до інституціонального розвитку, які враховували б інституціональну своєрідність країн-лідерів світової економіки. Викласти як загальні концептуальні підходи до модернізації української економіки, до ролі держави в цьому процесі, так і більш детальний аналіз конкретних питань, пов'язаних з реалізацією концепції модернізації економіки.

Основні результати дослідження. Оскільки непрофесіоналізм в управлінні призводить до неефективності, то професіоналізм рівнозначний ефективності: "ефективність є аксіомою номер один" [2] при будь-якому адмініструванні. Наука про управління і система державного управління "закликають вклонитися новому божеству: ефективності" [3]. У розвинених країнах на практиці традиційно, ефективність (отождествлюється з продуктивністю) визначається через співвідношення між кінцевим результатом роботи і витраченими ресурсами [4]. У США Бюро трудової статистики (БТС) досліджує, розраховує і публікує з 1964 р. індекси продуктивності ряду федеральних агентств. Наприклад, аналіз даних діяльності таких організацій, як Платіжний відділ міністерства фінансів, Поштова служба і тому подібне [5, 6], а також щорічно публікуються індекси продуктивності.

Термін "ефективність" в різних варіаціях і стосовно різних явищ використовується широко. Пишуть про ефективність державного управління, про ефективність менеджменту, про ефективне управління, про ефективне управління фірмою [7], про аудит ефективності і т. д. Останнім часом стало майже обов'язковим при розгляді питань управління (різних видів), управлінської діяльності державних органів приділяти увагу їх ефективності.

Вживання поняття "ефективність" і похідного від нього прикметника "ефективний" зовсім не говорить про те, що воно розкрито, а загальноприйняті його інтерпретації відповідають суті явищ і забезпечують (при практичному застосуванні) рішення життєвих проблем. Більшість обмежується змістом латинського терміну "effectus" – дія (якої-небудь причини, сили, результату, наслідки чого-небудь), а також "effectivus" – продуктивний, дієвий і зводить, як правило, його прояв до області економіки. Наприклад, економічна ефективність: 1) різниця між результатами економічної діяльності (продуктом у вартісному відношенні) і витратами, виробленими для їх отримання і використання; це – прибуток; навпаки – збиток; 2) різниця між початковою і досягнутою "абсолютною" економічною ефективністю даної економічної системи при її зміні або зміні умов її існування. Тому виділяють ефективність доходу, ефективність заміщення, ефективність масштабу, ефективність зворотного зв'язку, і т. д. Ефективність виробництва (operations performance) – це ринкова вартість виробленої продукції, поділена на сумарні витрати організації [8].

Всесвітній банк стосовно держави так трактує ситуацію: під потенціалом держави розуміється здатність ефективно виробляти і пропагувати колективні заходи; ефективність – це результат використання цього потенціалу для задоволення попиту суспільства, на відповідні блага [9]. Слід сказати, що взагалі спостерігається плутанина понять або поняття вживаються у вільних межах. Має місце отождествлення понять результативності (efficiency), економії (economy), продуктивності, якостями ефективності. На жаль, доводиться констатувати, що в Україні оцінюється не ефективність, результативність і якість виконуваних програм, а, як правило, діяльність організацій по використанню коштів.

Аналіз практики державного управління в Україні показує, що у нас ще не сформувався відносно стійкий механізм державного управління соціально-економічними системами. Результатом цієї нестабільності стали багато неефективних, а іноді і протиправні урядові рішення, часті структурні і кадрові зміни на усіх рівнях керівництва.

На жаль, вже не викликає сумніву той факт, що в Україні періодично утворюються "тріщини" між державною владою – її "верхами" і "низами", внаслідок чого верхня частина, що управляє, нерідко віддає перевагу адміністративно-державній формі управління на протипагу над соціокультурною. Підтвердженням сказаного служить численні зміни в системі управління, що спостерігаються за останні роки.

У Україні низька ефективність управління економічними, політичними і соціальними процесами на усіх рівнях (державному, регіональному, муніципальному, місцевому). В цілому можна констатувати відсутність або низький рівень керованості в країні. У цьому полягає головна проблема сучасної України. На жаль, наукові методи підвищення ефективності управління не використовуються на практиці.

За останні 15 років органи державного управління удосконаливали систему державного управління шляхом скорочення чисельності державних службовців. Скорочували, а чисельність не зменшувалася, а росла, оскільки створювалися при міністерствах і відомствах "допоміжні" структури управління. У січні 2010 року було прийнято рішення уряду про скорочення чисельності управлінського персоналу органів державного і господарського управління на 9224 одиниці або на 12%. У 2011 році чисельність управлінського персоналу органів державного і господарського управління було скорочено ще на 6730 одиниць або на 10%. С 1 лютого 2012 року гранична чисельність працівників управлінського персоналу ряду міністерств і відомств, їх територіальних і підвідомчих структур, що фінансуються з бюджету, скоротилася з 21,202 тисяч до 20,049 тисяч штатних одиниць. Зокрема, в центральних апаратах планувалося скоротити 64 одиниці, в обласних ланках - 206, в районних ланках - 629 і в підвідомчих організаціях - 254 (всього 153 штатних одиниць управлінського персоналу органів держуправління). Загалом - це закономірний процес, проте він відбувається методом "проб і помилок", "ручним" управлінням без належної науково-аналітичної аргументації процесу скорочення держслужбовців, без необхідного обстеження апаратів органів виконавчої влади усіх рівнів. Цей же процес відбувається і в сьогоденний час.

На жаль, в Україні як і раніше управління ототожнюється, асоціюється з управлінською діяльністю. Все ще вважають, що "наука управління створює, систематизує і поширює знання про те, як здійснювати управлінську діяльність. Це погранична наука: вона поєднує в собі елементи економіки, соціології, психології, кібернетики, інформатики". Усі ці елементи дають серйозний позитивний ефект в управлінні, коли вони мають "зворотні зв'язки".

Відсутність в управлінні державою "зворотних зв'язків" і призводить до того, що процес управління втрачає свій сенс і зміст. "Зворотні зв'язки" абсолютно потрібні для управління, і тільки при їх наявності можна говорити про існування систем управління в будь-яких видах управління. Головну функцію "зворотних зв'язків" в будь-якій управлінській системі виконує контроль. Без нього просто неможлива доцільна, а тим більше цілеспрямована життєдіяльність. Таким чином, контроль – багатогранне, не лише управлінське, але і соціальне явище. Н. Вінер характеризував "зворотний зв'язок" як "властивість, що дозволяє регулювати майбутню поведінку минулим виконанням наказів" [10]. Донині не ухвалений Закон України "Про Державний фінансовий контроль", суть і функції Рахункової палати України не відповідають положенням Лімської декларації керівних принципів аудиту державних фінансів, прийнятою Міжнародною організацією Найвищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI) і так далі.

Не усе, звичайно, можна передбачити, тут потрібні особливі дарування, не лише, як говорять в медицині "периферійний зір" при якому бачать усе навколо себе, але і інтуїція, передчуття, глибоке історичне знання, орієнтація на світовий досвід. Хіба важко було, приміром, передбачити, що "дика" приватизація, в основі якої знаходилося не законодавство, а зв'язки з керівниками органів державної влади, створить, з одного боку, сплеск злочинності, що кинулася за дармовим багатством, а з іншої - зростання корупції в державному апараті, бо наївно було думати, що той, хто роздає державну власність, не захоче отримати свою долю.

Наука найважливіше джерело і чинник ефективності управління. Нам ніяк не вдається серйозно і глибоко ввести в процеси управління наукові знання. У країні є декілька академій наук, що знаходяться на державному утриманні, члени і члени-кореспонденти яких отримують солідну фінансову допомогу; існує структура, яка фіксує результати досліджень на здобуття ступенів докторів і кандидатів наук; багато ВНЗ, а в них – професорів і доцентів. Але не можна стверджувати, що саме наша наука впливає на розвиток країни. Природні, точні і технічні науки ще щось роблять, створюють якісь вироби, механізми і процеси для виробництва, особливо оборонного значення, але їм далеко до техніко-технічного перетворення нашого побуту (зараз усі надії на імпорт). І, звичайно, доводиться визнавати, що зовсім боязко і обмежено відчувається роль громадської науки – головної підмоги і союзника управління.

Здавалося б, що наука і управління по своєму призначенню гранично близькі, бо їх мета – сприяти розвитку країни. Обидва явища належать до інтелектуальних, де високо цінуються, знову ж таки при відповідальному підході, наукові закони, що відповідають об'єктивним законам.

У нас наука віддалена від влади. Наукова думка починає, розбирати, вивчати, критикувати відповідні рішення і дії після того, коли вони були прийняті "за закритими дверима" і, як мовиться, потяг пішов. Крім того, відчуження науки від влади привело до того, що вона не має необхідної управлінської інформації для об'єктивного аналізу і оцінки і теж іноді помиляється у своїх судженнях. У результаті кожне явище живе своїм життям, в межах своїх корпоративних інтересів.

Вибір системи заходів по вдосконаленню управління. Вибір мети завжди випереджає будь-яку людську діяльність. Ще Арістотель говорив, що успіх будь-якої справи завжди і всюди залежить від дотримання двох умов: правильного встановлення кінцевої мети і відшукування відповідних коштів, що ведуть до цієї мети. Тому вибір системи заходів по вдосконаленню управління, на розробці і реалізації якої потім слід зосередити усі готівкові сили, є первинним завданням для нашої держави.

Заходи по вдосконаленню управління, слід розглядати не як окремі набір заходів, а як струнку цілісну систему, в якій кожна із складових може існувати і приносити ефект тільки в сукупності з усіма іншими. Необхідно виробити і провести в життя єдину систему заходів, що охоплюють основні сторони керівництва економікою країни. Тому слід чітко представити, яка ж ця "єдина система заходів", яким чином вона проводиться в життя і що треба зробити для того, щоб її реалізація була ефективніша.

Не розділяючи поглядів багатьох доморощених "патріотів", автор вважає, що кожне суспільство може нормально керувати своїм розвитком лише на базі власної культури, своїх традицій і звичаїв, поглядів, ідеалів і цінностей. Як відмічає відомий російський учений в області управління Г. В. Атаманчук, вони можуть засмучувати, викликати психологічне неприйняття або моральне засудження, але в управлінні не можна з цим (національним) не рахуватися.

Про передумови і складності стратегічного вибору економічного розвитку. Головною проблемою сучасного етапу трансформації економіки України є зупинення простого відтворення та втрата державного контролю над інвестиційним процесом, який розвивається значною мірою стихійно.

Статистичні дані щодо обсягів зносу основних фондів економіки України та капітальних інвестицій цьому свідчення. При вартості зносу 913,7 млрд. грн. (61,7%) обсяг залучених капітальних інвестицій стрімко падає. Прості арифметичні розрахунки свідчать, що нам тільки для простого відтворення необхідно в 6 разів більше капітальних інвестицій, ніж сьогодні залучається. При цьому обсяг капітальних витратків у зведеному бюджеті 2009 року склав тільки 6,5% (20,052 млрд. грн.), а в структурі інвестицій в основний капітал переважну частку складають кошти підприємств і організацій – 57%. Прямі іноземні інвестиції мають низький рівень капіталізації. Із залучених у 2009 році прямих іноземних інвестицій вкладено в основний капітал тільки 19,3% (6,8 млрд. грн. по курсу 8 – 0,85 млрд. дол. США).

Такі співвідношення означають, що більшість з іноземних інвестицій – це фінансові, – купівля тих підприємств, котрі вже було створено. Ці інвестиції не створюють нового економічного потенціалу. Зазначене є свідченням того, що структура прямих іноземних інвестицій сьогодні не сприяє розвитку промисловості країни і є свідченням ситуації недостатньо ефективної інвестиційної політики держави.

Отже, модернізацію української економіки на початковому етапі, на думку автора, можливо здійснювати лише у вузькому сегменті економіки. Стержень даної стратегії – проведення такої структурної політики відновлення економічного потенціалу, яка б перешкождала консервації технологічної відсталості галузей виробництва і тим самим стимулювала б з їх сторони попит на інвестиції. Це дозволило б налагодити поступовий ріст сфери НДДКР і освіти і разом з тим створити спочатку невеликі, але значимі плацдарми модернізації і розвитку української економіки – «економіки майбутнього».

Про прийняття стратегічних рішень модернізації економіки. Україна стоїть перед необхідністю мобілізації нових факторів економічного росту. І якщо до останнього часу вони сприймалися незалежно від дій уряду, то тепер настав момент, коли доля економічного росту держави в вирішальній ступені залежить від дій уряду, від уміння визначити стратегічну направленість соціально-економічної політики (цілі і пріоритети економічного розвитку).

Такий висновок випливає з того, що наше вітчизняне виробництво не конкурентоздатне, де майже 60 % власності збитковій і не приймають участі в економічному рості. Малий бізнес розвивається повільно – він дає тільки 13 % валової продукції проти, наприклад, 50-70 % в країнах ЄС; різко відстала від потреб економічного росту наша банківська система: не запущена іпотека, не розвинене споживче кредитування; уставні капітали, як і активи всіх українських банків, менше, наприклад, одного ні в якому разі не самого великого у Європі «Дрезденбанку»; сфера охорони здоров'я знаходиться в катастрофічному стані тощо.

У стратегічному управлінні, як відомо, головне місце займають цільові орієнтири розвитку. Стратегічне завдання економічного розвитку України полягає в тому, щоб досягти рівня розвинених країн з виробництва ВВП на душу населення. А це можливо здійснити лише за єдиної умови, коли ми наздоженемо їх по рівню ефективності використання ресурсів і продуктивності праці. Отже, для низових ланок – підприємств і організацій – стратегічним орієнтиром є досягнення передових у світі показників ефективності і продуктивності відповідно до їх профілю діяльності.

Насамперед потрібно критично оцінити, який рівень ми тут маємо. На більшості наших підприємств різниця між середньою продуктивністю праці (обсяг реалізованої продукції на одного робітника) і таким же показником на аналогічних підприємствах розвинених країн, з урахуванням паритету покувної спроможності, більша ніж у три рази. Тому доцільно визначити таку різницю по кожному підприємству і порівняти з аналогічними підприємствами на Заході, а головне – визначити причини, що їх породжують. Таким чином, економічне зростання за рахунок підвищення ефективності і продуктивності характеризує високу якість цього зростання. Це необхідна умова для досягнення показників розвинених країн.

Україну, як і інші країни з перехідною економікою, особливо відчутно зачепив міф або помилка – відносно небезпеки втручання держави в підприємництво і ринкову сферу. За словами Д. Стігліца, причиною стагнації країн з перехідною (транзитною) економікою «у великій ступені є невдача зі створенням конкурентної обстановки вnutрі країни, чим захист від зовнішньої конкуренції» [11, 12]. Стосовно України, то це результат самоухилення держави від проведення ініціативної промислової політики. Існує певна суперечність: держава забагато зусиль витрачає на регулювання економіки, але не забезпечує узгодженого стратегічного розвитку, тісної взаємодії складових частин і механізмів економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату.

У ринковому господарстві виробництво продукції і послуг націлено на задоволення платоспроможного попиту і від нього залежить. Збільшення платоспроможного попиту створює умови для економічного росту. Високий платоспроможний попит населення зі свого боку активно сприяє розвитку національного виробництва технічно складних предметів споживання довготермінового користування, сучасної сфери послуг, науки і освіти. Отже, формування конкурентного середовища цивільного ринку в країні, де існують рівні конкурентні можливості, є найважливішою рухомою силою економічного розвитку.

Для освоєння нових видів продукції, які користуються попитом, необхідно за участю держави планувати оновлення та модернізацію основних виробничих фондів, здійснювати реконструкції і створювати нові виробничі потужності, переходити на нові технології, які потребують інвестицій.

Ефективне використання інвестицій передбачає вкладення коштів в інновації. Проте ставка головним чином на прихід іноземних інвестицій і зарубіжних інноваторів є дискусійною. На думку відомого польського економіста Г. Колодко, стратегія подолання відставання від багатших країн не може ґрунтуватися на тому, що цей процес фінансуватиметься капіталом цих країн. Таке фінансування може відігравати лише допоміжну роль. Це стосується й іноземних інвестицій, особливо прямих, і до допомоги багатих країн бідним. Іноземні інвестори можуть інколи перешкоджати, а не сприяти технологічному розвитку. Також Г. Колодко зазначає, що відповідна відповідь політики розвитку на що загрозу повинна не обмежити кількість прямих інвестицій, а навпаки заохочувати їх збільшення. Чим більше число компаній (включаючи іноземні), що застосовують сучасні технології, оперують на ринку, який формується, тим швидше зростає цей ринок [13]. Ефективність інвестицій – внутрішніх і зарубіжних – залежить від їх якості, від того, наскільки прогресивна технологія в них закладена.

Деякі дослідники стверджують, що державну політику не слід прив'язувати до певних теоретичних моделей [14, 15]. Нині, навпаки, вважають, що політика повинна ґрунтуватися на теорії, яка пояснює механізми функціонування економіки і її зростання. Отже, вибір промислової політики тісно пов'язаний з теоретичними поглядами на економіку.

Дієздатність національної інноваційної системи з урахуванням всіх обставин можна розглядати як її інноваційний потенціал. Автори поняття національного інноваційного потенціалу визначають його як здатність країни довгостроково виробляти і комерціалізувати потік інноваційної технології [16]. Деякі дослідники аналізуючи інноваційну сферу з точки зору цього потенціалу фактично інтегрують вивчення її з позиції національної інноваційної системи [17], теорії кластерних основ національних конкурентних переваг [18], теорії ендогенного економічного зростання Аріон П., Говіт П. [19], Гросман Г., Гелпман Е. [20], Лусас Р. [21], Ромер П.М. [22].

Економічний ріст слід розглядати і з позиції його ефективності, позитивний результат якого залежить від творчої активності працюючих. Вона пов'язана з розвитком різних форм власності, великого, середнього і малого бізнесу, різних сфер економіки – сировинного сектору, виробництва напівфабрикатів, готової продукції (з більш високою долею доданої вартості) у тому числі науковесної, розвиток сфери послуг. Іншими словами, першочерговим є розвиток інформаційних технологій та економіки знань у найширшому розумінні цього слова. Адаптивність суспільства припускає творчу активність всіх агентів і тут важливі свобода творчості, свобода інформаційних потоків, свобода включення індивідів в ці потоки [23, 24]. Тому система соціальних стимулів також є найміцнішим двигуном економіки; економічний ріст багато в чому визначається існуючою соціальною системою суспільства.

Показник економічного росту, його якісні характеристики, ефективний розвиток регіонів залежить від уміння держави створювати умови для бізнесу, сприяти бізнесу через стимулюючу податкову і митну політику, регулювання курсу валюти і відсоткові ставки Національного банку України, свою адміністративну систему. Тому слід підкреслити, що економічне зростання, його якісні характеристики, ефективний розвиток регіонів залежить від уміння держави управляти стратегією економічного росту, а результат цього росту значною мірою залежить від активності і наявності творчого потенціалу суспільства.

Спираючись на аналіз досвіду низки країн, які зуміли в перебігу дев'ятнадцятого століття наблизитися до лідерів світової економіки, Гершенкрон підкреслює вклад у цей успіх економічних інститутів, які активізують інвестиційні процеси і запозичення технологій.

Значні втрати нашою країною науково-технічного потенціалу на фоні його швидкого нарощування лідерами світової наукової сфери (США і ЄС) не можуть не викликати сумніви у можливості сконцентрувати зусилля і вирватися вперед на якомусь «проривному» напрямку. Вважається малоймовірним, що США і ЄС не зможуть відповісти на подібний виклик, сконцентрувавши свої зусилля на цьому ж напрямку.

Чи означає це для України, що для неї залишається тільки впровадження і освоєння зарубіжних технологій? Ми ще маємо можливість використати на користь суспільства залишки наукового потенціалу на окремих напрямках розвитку. Проте і в цьому випадку суттєво вплинути на ситуацію здатна тільки активна науково-технічна і структурна політика держави, яка може підтримувати власну фундаментальну науку, хай навіть по більш вузькому фронту досліджень, чим країни-лідери, які володіють великими ресурсами. Це важливо для сприйняття чужих винаходів, накопичення власних розробок у відповідних галузях знань, створення кадрового потенціалу для прикладних наукових досліджень. Все це сприятиме комбінуванню зарубіжних і вітчизняних відкриттів, що може мати критичне значення

для комерціалізації останніх, придання їм унікальних властивостей. Головний чинник комерціалізації – наявність підготовлених наукових кадрів, здатних з'ясувати суть прориву і спрямувати його в практичне русло [25, 21].

Зарубіжний досвід свідчить, що велику роль у створенні умов випереджаючої комерціалізації наукових відкриттів відіграють зусилля не тільки держави, а й приватних компаній. Так, частка компаній приватного сектору у загальному обсязі витрат в США на проведення фундаментальних досліджень складає більше 20 %, а в європейських країнах – дещо менше. В Японії в корпораціях проводиться більше 1/3 фундаментальних досліджень [26].

Важливим елементом стратегії випереджаючої комерціалізації наукових відкриттів є наявність самостійних науково-дослідних робіт. Якщо такі розробки ведуться в країні в дослідних центрах, які належать іноземним компаніям, підстав для обміну відкриттями з вітчизняними компаніями у них не виникає. Частіше всього такі центри навантажені фрагментарними розробками, тоді як інтеграція результатів науково-дослідних робіт відбувається в країнах, де базуються центральні органи управління транснаціональної компанії.

Інструменти реалізації стратегії розвитку і модернізації економіки. При порівнянні інституційних структур різних країн значну увагу привертають особливості державного регулювання економіки в окремих країнах [27]. Так, не дивлячись на те, що США розвивають односторонню корпоративну економіку, федеральна адміністрація регулює поведінку економічних агентів, використовуючи систему федеральних інститутів (федеральний резерв, бюджет, експортно-імпорتنі агентства) для контролю економічним розвитком. Прагнення до розширення контролю над економікою і суспільством – все більш помітна тенденція в розвитку американської держави.

Дії американської адміністрації в сфері чорної металургії в останні роки можуть розглядатися як активна структурна політика в цій галузі. Її протекціоністський захист сприяв укріпленню в чорній металургії сектору міні-заводів [28], перетворенню США у світового лідера в розвитку цього сектору.

Надання переваги британським урядом, який очолювала Маргарет Тетчер, вільній ринковій політиці, поєднувалася з практицизмом у прийнятті конкретних економічних рішень. Ця прихильність не перешкодила вкладанню величезних коштів в державну сталеварну корпорацію (BSC). Держава витратила приблизно 8 млрд. фунтів стерлінгів, щоб запобігти краху BSC, зробити компанію конкурентно здатною. Політика уряду М. Тетчер фактично виходила з того, що створення передумов для ефективної конкуренції може вимагати значного державного втручання. Щоб перейти до менш регульованої економіки, інколи необхідно вдатися до тимчасового підсилення такого регулювання [29].

В сучасних економічних умовах в Україні офіційні структури повинні виконувати більш істотну роль, а їх системні дії повинні бути направлені на зміцнення і розвиток всіх суб'єктів ринку. Ці завдання можна успішно вирішувати на основі використання положень теорії нової інституціональної економіки, поява якої зв'язана з Р. Коуза [30]. Його дослідження суттєво змінили уявлення про предмет економічної теорії і включили аналіз інституту в дослідження проблеми економічного вибору. Такий характерний також для досліджень Д. Норта, де зазначається «інститут – це сукупність створених людьми правил і норм, які виступають як обмеження для економічних об'єктів, а також як відповідні механізми захисту і контролю за їх дотриманням» [31]. Дане визначення можна застосовувати у тих умовах, коли функції держави і використання її власності відповідають потребам розвитку суспільства.

Ступінь структурної і технологічної стагнації української економіки сьогодні такий, що єдино можливим вирішенням цієї проблеми є глибока структурна перебудова (спільно з технологічною модернізацією), яка потребує особливих зусиль щодо мобілізації ресурсів, і не тільки фінансових. Без застосування механізмів державної мобілізації інвестиційних ресурсів, а також підвищення ефективності приватних інвестицій, тобто їх активного залучення у вирішення завдань структурно-технологічної модернізації, не обійтися. На це повинні бути направлені основні зусилля держави в області інноваційної політики.

На особливу увагу заслуговує проблема і задача створення внутрішнього ринку для сфери НДДКР і освіти. Зрозуміло, що жодна підтримка сфери освіти, наукових досліджень, дослідно-конструкторських розробок, взагалі інноваційного сектору не може скласти самостійну основу для розвитку цих секторів економіки. Їхній успішний розвиток залежить від формування міжнародного і національного попиту на продукцію і послуги. Такий попит може бути сформований тільки за умови розвитку високотехнологічних сегментів у всіх галузях виробництва, ефективному впровадженні технологічних, організаційно-управлінських і соціальних інновацій.

Для цього необхідно розвивати в Україні галузі, які орієнтовані на виробництво наукоємної продукції спочатку для внутрішнього ринку. Позбавлені серйозної державної підтримки і вітчизняного бізнесу, українські вчені і технологи наукоємних галузей навіть на внутрішньому ринку стикаються з сильною міжнародною конкуренцією. На сьогодні вони, безумовно, потребують не протекційного захисту своїх індивідуальних інтересів, а в створення повноцінного, ефективного працюючого внутрішнього ринку, який би щоденно підтверджував їхню значимість. Без цього не можна розраховувати на відродження наукоємних, високотехнологічних суспільних виробництв, а отже, і на розширення інтелектуальної ренти як найважливішого джерела здійснення планів технологічної реконструкції економіки.

Отже, пошук можливостей для технологічного ривка дозволяє зробити наступні **висновки**.

1. Хоча інноваційна активність – важливий чинник подолання відставання від країн-лідерів світової економіки, принципове значення має характер цієї активності. Сам по собі інноваційний ріст не є гарантією справжньої модернізації національної економіки, яка передбачає не лише приближення до лідерів, але і входження в їх ряди. Р. Хаусман і Д. Родрік виділяють особливий варіант інновацій – це квазіінновації, які спрямовані на виявлення можливостей виробництва у даній країні вже відомого і розповсюдженого на світових ринках товару з більш низькими витратами [32]. Організація такого виробництва достатньо часто потребує значних зусиль, спрямованих на пристосування іноземної технології до місцевих особливостей. Якщо квазіінноватор зазнає невдачі, на нього повністю лягають всі збитки. Коли ж він успішний, то може розраховувати на патентний захист і вимушений ділити свій винахід з іншими виробниками, які приходять в нову галузь. Як наслідок, фірма, яка запровадила інновацію, отримує незначний ефект від «відкриття» для національної економіки нових галузей, що послаблює стимули для квазіінновацій. Якщо використовувати квазіінновації, то ріст буде зводитися до руху по «колії» технологій вчорашнього дня [33].

2. При визначенні цілей і пріоритетів розвитку економіки доцільно взяти за основу ідею мобілізації всіх творчих здібностей нації, консолідації зусиль держави і всіх соціально-професійних груп суспільства, націливши їх на використання ресурсів всіх життєздатних секторів і галузей виробництва для вирішення найбільш актуальних задач національного розвитку.

При такій постановці питання інакше виглядає набір стратегічних рішень. Першочерговим ставиться вирішення проблем структурної політики не в галузевому розвитку, а з точки зору створення національного контуру і сприятливих умов для реалізації креативного потенціалу кваліфікованої праці.

3. Слід зазначити, що економічна стратегія могла би базуватися на двох складових: а) комплексному розвитку народного господарства як багатогалузевого організму, у якому більшість галузей економіки орієнтується насамперед на внутрішній попит; б) здійснення на вже існуючій базі комплексної технологічної реконструкції й модернізації з урахуванням пріоритетного розвитку секторів «нової економіки», знанні інтенсивного виробництва і цілеспрямованим використанням вітчизняного наукового потенціалу, який ще зберігся, освітньої системи, ВПК тощо.

5. Визначення стратегії соціально-економічного розвитку країни – це сфера і діло державної політики, яка повинна враховувати інтереси країни, всього суспільства, а також підприємницького класу.

Це означає, що саме держава повинна виконувати функції інвестування структурної перебудови економіки. Це підтверджує досвід розвинених країн Заходу, де частка держави у сукупних інвестиціях вище, чим її частка у власності. Державна участь особливо в інвестиційному забезпеченні розвитку економічної інфраструктури, НДДКР, освіти. В розвинених країнах уряд сприяє залученню приватних інвестицій, використовуючи різні важелі (і не тільки економічні). Проте українська держава продовжує політику фінансування

науки і освіти по залишковому принципу, не розглядаючи їх як пріоритетні сектори суспільного виробництва.

Таким чином, глибина і складність проблеми структурно-технологічної модернізації економіки України потребує розробки і прийняття національних стратегічних програм, реалізації яких повинна бути підпорядкована всі зміни в економічних і інституційних механізмах.

Запропоновані в даній статті економічні заходи потребують значного перерозподілу фінансових потоків і глибоких змін в традиціях, що склалися, в роботі й устрої всієї державної системи. Проте ці заходи не руйнують основ економічної і політичної системи, що склалася, і з цієї точки зору виступають як реформаторські на основі компромісу різних інтересів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Goodnow, F. *Politics and Administration*. - Macmillan: New York, 1990. – С. 75-82.
2. Gulick, L., Urwick, L. *Papers on the Science of Administration*. – Institute of Public Administration: New York, 1937. – С. 192.
3. Mosher, F. *Democracy and the Public Service*. – Oxford University Press: New York, 1968. – С.71.
4. Mark, J. *Progress in Productivity in Government: Federal, State, and Local*// *Public Productivity Review*, 1981. – March.
5. Brandford, D. F., et al. *The Rising Cost of Local Public Services: Some Evidence and Reflections*// *National*, 1969. – V. XXII.
6. Hgerppe, Rcino, T. *The Measurement of Real Output of Public Sector Services*// *The Review of Income and Wealth*, 1980. – June.
7. Эффективность государственного управления / Пер. с англ. М.: Консалтбанк, 1998; Бусыгин, А.В. Эффективность менеджмента: Учебник. М.: Финпресс, 2000; Друкер, Питер Ф. Эффективное управление: Экономические задачи и оптимальные решения / Пер. с англ. М.: Гранд-Фаир – Пресс, 2002; Эффективное управление фирмой: Современная теория и практика. СПб.: Бизнес- Пресс, 1999; и многие другие публикации.
8. Мескон, М.Х., Альберт, М., Хедуори, Ф. *Основы менеджмента*. М.: Дело, 1992, С. 699.
9. Отчет о мировом развитии, 1997 г. М: Прайм-ТАСС, 1997. С. 4.
10. Винер, Н. *Кибернетика и общество*. М: Наука, 1958. С. 45.
11. Stieglitz, J.E. *More Instruments and Broader Goals: Moving toward Post-Washington Consensus?* Jan. 1998. P.19.
12. Пересада А. А.Управління інвестиційним процесом. - К. : Лібра, 2002. - 471 с.
13. Kolodko G. W. *Globalization and Catching-up in Emerging Market Economies* (<http://kolodko.tiger.edu.pl>).
14. Ясин Е.Г., Яковлев А.А. Конкуренентоспособность и модернизация российской экономики // *Вопросы экономики*. - 2004. - № 7. - С. 4-34.
15. Губанов С. С. Глубинные проблемы инвестиционных процессов // *Экономист*.- 2001.- №8.- С. 22-27.
16. Stern S., Porter M. E. and Furman J. L. *The Determinants of National Innovative Capacity*. NBER Working Paper № 7876, September 2000 (<http://www.nber.org/papers/w7876>).
17. Nelson R. (1993). *National Innovation Systems : F Comparative Analysis*. New York: Oxford University Press.
18. Phelps D. (2004) *AMERICAN Steel Trade Policy, the US Steel Industry, and the Importance of Free Trade for Economic Growth*. Adam Smith Institute, The CIS and Eastern European Steel Summit, Moscow, Russia, February 4.
19. Aghion P. and Howitt P. *Vjdel of Growth Through Creative Destruction* // *Econometrica*. 1992. Vol. 60. № 2 (March) P. 323-351;
20. Grossman G. and Helpman E. *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge, Ma.: The VIT Press, 1991.
21. Lusas R. (1988). *On the Mechanism of Economic Development* // *Journal of Monetary Economics*. . Vol. 22. P. 3-42;
22. Romer P.M. *Endogenous Technological Change* // *Journal of Political Economy*. 1990. Vol. 98. №5. P. 71-102;
23. May B. A. *Посткоммунистическая Россия в постиндустриальном мире: проблемы догоняющего развития* // *Вопросы экономики*, - 2002. - № 7. С. 4-25.
24. Лившиц В.Н. *Системный анализ нестационарной экономики России (1992 - 2009): рыночные реформы, кризис, инвестиционная политика* / - М.: Поли Принт Сервис, 2010. - 452 с.
25. Рей А. *Конкурентные стратегии государства и фирм в экспортно ориентированном развитии* // *Вопросы экономики* . - 2004.- № 8. - С. 46-65.
26. Иванова Н.И. *Национальные инновационные системы* // *Вопросы экономики*. -2001.-№ 7. -С. 59-70.
27. Chodak S. *The new State*. Boulder London: Lynne Reiner Publishers . 1989.
28. Phelps D. *AMERICAN Steel Trade Policy, the US Steel Industry, and the Importance of Free Trade for Economic Growth*. Adam Smith Institute, The CIS and Eastern European Steel Summit, Moscow, Russia, February 4, 2004.
29. Richardson J.J. *Doing Less by Doing More: British Government 1973-93* // *West European Politics*. 1994. Vol. 17. № 4. P. 97-178.
30. Коуз Рональд. *Фирма, рынок и право*/пер. с англ. Б. Пинскера/. – М.: Дело ЛТД, 1993. – 192 с.
31. Норт Д. *Институты и экономический рост: историческое введение* // *THESIS*. 1993. Т. 1. Вып. 2. С. 69-91.
32. Hausman R., Rodrik D. *Economic Development as Self-Discovery*. John F. Kennedy School of Government, Harvard University Faculty Research Working Papers Series March 2002 RWPO2-023. P. 7.
33. Дементьев В.Е. «Догоняющая постиндустриализация» и промышленная политика. Препринт № WP /2006/199. М.: ЦЭМИ РАН, 2006. – 124 с.

УДК658.152

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПРИВАБЛИВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Півторак М. В., к.е.н., доцент кафедри фінансів Білоцерківського інституту економіки та управління

Півторак М. В., Управління інвестиційною привабливістю підприємства

В роботі представлено наукове обґрунтування сутності «інвестиційної привабливості підприємства» та методика її оцінки. Відстежено основні наукові праці, орієнтовані на дослідження проблем управління інвестиційною привабливістю підприємства. В роботі розглянуто основні теоретико-методологічні аспекти, що впливають на забезпечення інвестиційної привабливості підприємства.

Проаналізовано інвестиційну привабливість ПАТ «Базис» за допомогою інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємства, ранжування фінансових показників і коефіцієнтів та матричної моделі. Серед всіх відомих методик оцінки, розробка інтегральних показників для визначення інвестиційної привабливості підприємств є першочерговою ідеєю для реалізації на практиці. Інтегральна оцінка інвестиційної привабливості – показник, у якому відтворюються значення інших показників, скоригованих у відповідності до їх вагомості та інших чинників. Інтегральна оцінка дає змогу поєднати в одному показнику багато різних за назвою, одиницями виміру, вагомістю та іншими характеристиками чинників.

Для визначення інвестиційної привабливості досліджуваного підприємства використано матрицю інвестиційної привабливості, яка формується залежно від значень інтегрованих показників оцінки фінансового та майнового стану підприємства.

Запропоновано основні напрями покращення інвестиційної привабливості підприємства за рахунок покращення показників фінансової